

DOCUMENTE REFERITOARE LA MAREA UNIRE DE LA 1918 PĂSTRATE ÎN FONDURILE PAROHIALE

MIHAELA SABOU

DOCUMENTS RELATED TO THE GREAT UNION OF 1918 KEPT IN THE PARISH PUBLICATIONS

Abstract: *The current study, illustrates general issues concerning the meaning of the Great Union from 1st of December 1918, as they were pictured in a series of documents in the parish publications, kept at the County Department of National Archives of Sălaj.*

The paper deals with the role of the Romanian church, no matter the denomination, in supporting and promoting the unity ideas.

The documents used as source for this study, show the active involvement of the Church in raising the awareness and ability of the Romanians of Sălaj for expressing openly the unity ideas.

Rezumat: *Studiul de față, surprinde aspecte generale referitoare la semnificația Marii Uniri de la 1 decembrie 1918, așa cum au fost ele creionate într-o serie de documente din fondurile parohiale, păstrate la Direcția Județeană Sălaj a Arhivelor Naționale.*

Lucrarea analizează rolul bisericii românești indiferent de confesiune, în susținerea și promovarea ideilor de unire.

Documentele folosite ca sursă a acestui studiu, relevă implicarea activă a instituției bisericii în sensibilizarea și capacitatea românilor sălăjeni în sensul manifestării deschise a ideilor unioniste.

Keywords: *The Great Union of 1918, the role of the Romanian Greek-Catholic and Orthodox Church from Sălaj, parish, bishop's office, deputies from Alba Iulia.*

Cuvinte-cheie: *Marea Unire de la 1918, rolul bisericii românești din Sălaj, greco-catolică și ortodoxă, parohie, protopopiat, delegați la Alba Iulia.*

Anul de grație 1918, a fost momentul în care, racordându-se la realitatea internațională favorabilă, națiunea română a avut șansa de a-și adjudeca dezideratul pentru care a luptat de-a lungul întregii sale istorii. Așadar, este anul, când în urma prăbușirii „*celor două mari imperii – țarist și habsburgic care stăpâneau teritoriile românești*”¹ s-a creat cadrul propice desăvârșirii unirii tuturor românilor într-un singur stat.

La nivelul mentalului colectiv, se propagă o stare de spirit generalizată, care i-a cuprins deopotrivă atât pe românii din Regat cât și pe cei din Basarabia, Transilvania sau Banat. Mutația fundamentală intervenită în atitudinea românilor, a fost fără doar și poate întărirea contactelor între românii transilvăneni și cei de peste Carpați, precum și propagarea dinspre elite către masele largi a ideii de apartenență, activându-le conștiința, prin apelarea la mediatizarea unor valori ancestrale, ce îndreptăteau aspirațiile de unire ale românilor ca o finalitate logică dictată de istorie. Este momentul când ideea de națiune capătă noi valențe sub aspectul unei „*concepții organice...*”² accentuându-se „*dreptul comunității etnice potrivit propriului caracter...*”³

Din acest punct de vedere, am ales a pune în discuție rolul bisericii românești din Sălaj, fie ea greco-catolică sau ortodoxă, în popularizarea acestui moment crucial pentru istoria românilor. Bisericile românești din Sălaj, indiferent de confesiunea pe care o reprezentau au fost fără doar și poate un simbol al românismului, legătura cu tradițiile, garantul conservării și perpetuării acestora ca dovadă a legitimității istorice a națiunii române în a-și manifesta fără echivoc, dorința de unitate cu frații lor de peste Carpați.

Vorbim despre o perioadă în care, pentru românii din teritoriile ocupate, mediatizarea prin intermediul bisericii a ideilor de unitate națională s-a dovedit a fi cea mai eficientă, această instituție fiind principalul jalon în jurul căreia gravita întreaga ordine socială a comunităților pe care le păstoreau. Biserica, deținea pe atunci mijlocul de acțiune fundamental și profund asupra sufletului mulțimilor, reprezentând liantul între realitatea imediată și tradiții. Așadar, biserica avea din această perspectivă, puterea de a determina exponenții unei societăți preocupată în definitiv de aspectele prozaice ale existenței, să-și redefinească prioritățile existențiale în raport cu realitățile vremii.

Chiar dacă numărul documentelor referitoare la Marea Unire de la 1918, care se păstrează în fondurile parohiale din depozitele Direcției Județene Sălaj a Arhivelor Naționale, nu este unul foarte consistent, acestea radiografiază suficient de concludent societatea sălăjeană a acelor vremuri, creionând o realitate, în care

¹ Scurtu Ioan, *Integrarea provinciilor Românești unite la 1918, în cadrul statului național român în 1918 Sfârșit și început de epocă*; Zalău 1998, p. 59.

² Keith Hitchins *Conștiință Națională și acțiune politică la românii din Transilvania 1868–1919*, vol. II, Cluj, 1922, p. 8.

³ *Ibidem*.

reprezentanții acesteia sunt legați de o teorie ce pare să se universalizeze după război și care pornește de la premisa că „...fiecare națiune formează o existență de sine stătătoare avându-și istoria și destinul său propriu.”⁴

O circulară păstrată în fondul Parohiei Ortodoxe Bălan, difuzată către „...clerul și credincioșii din arhidieceză...”⁵ de către Consistoriul Diecezan de la Sibiu datată 1919, ianuarie, cu scopul de a se „comunica spre știre și conformare”, face o diagramă concisă a cadrului general și analizează legitimitatea ideii de unitate în cadrul evoluției istorice a românilor „pe la anul 100, când creștinismul primea botezul de sânge, pe pământul Daciei din autochtonii daci și coloniștii romani se zămislește un nou popor, poporul nostru român,.... Nori grei s-au ridicat asupra tânărului popor.... Zile negre venite le suportăm cu resignațiune, legați de glia strămoșească sperând într.o soarte și o stare mai bună.... În urma războiului înfricoșat trei împărați mari s-au prăbușit. Din această prăbușeală au răsărit idei propagate cu aproape 2000 de ani în urmă...ideile de libertate, egalitate și frățietate. La 18 noiembrie-1 decembrie 1918 bărbați luminați ai poporului nostru în Marea Adunare Națională ținută la Alba Iulia, au și înfăptuit aceste idei declarând poporul român de popor suveran de popor stăpân pe soarta sa; declarându-se încorporarea Ardealului, a Banatului și a tuturor românilor din regatul Ungaria, Unite cu România, formând un stat unitar, o Românie Mare. Mare bucurie a produs în sufletul românilor această hotărâre demnă.”⁶

Un alt document, păstrat de această dată în fondul protopopiatul greco-catolic al Vadului evaluează caracterul poporului român, subliniindu-i moralitatea și înțelepciunea fiind capabil să dezvolte virtuți nebănuite pentru atingerea unui scop legitim. „Poporul român și în cele mai vitrege timpuri și-a păstrat cumpătul și virtuțile creștinești, cu atât mai mult trebuie să țină la aceste trăsături distinse acum când au răsărit zările libertății și independenței naționale și pentru el.”⁷

Se pare că preoții au fost participanți de onoare în cadrul delegațiilor de români care s-au deplasat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Acest aspect devine palpabil prin analizarea unui alt document datat 14/27 noiembrie 1918, aflat în fondul Parohiei Ortodoxe Zimbor prin care protopopul Tractului Greco-Ortodox Unguraș – Pavel Roșca – încredințează preotului ortodox din Zimbor – Găvrilă Murășan – onoarea de a participa în locul său la Marea Adunare de la Alba Iulia. Printr-un *Credințional* acesta comunica următoarele „Ca conducător al Tractui Greco-Ortodox al Ungurașului, fiind membru al Mării Adunări Naționale Române, convocat în Alba Iulia de Marele Sfat al națiunii române, din Ungaria și Transilvania pe ziua de duminică 18 noiembrie – 1

⁴ C. Rădulescu Motru, *Românismul*, București 1992, p. 43.

⁵ Direcția Județeană Sălaj a Arhivelor Naționale, fond *Parohia Ortodoxă Bălan*, dos. 13/1919, f. 24.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Idem, *Protopopiatul greco catolic al Vadului*, dos. 9/1918, f 1.

decembrie 1918 la 10 oare, însă fiind înpiedecat de un nor greu neputând reprezenta Tractul protopresbiterial, așa cu rezeptentarea tractului se însărcinează parohul român greco ortodox din Zimborul Mare Găvrilă Murășanu, fiind un preot binemeritat și distins al bisericii noastre ortodoxă română, spre care scop pentru legitimațiune s-a dat acest cređiđional.”⁸

Într-un alt înscris păstrat în fondul aceleiași parohii, Pavel Roșca își manifestă regretul de a nu putea lua parte la istorica adunare de la Alba Iulia, motivând această regretabilă absență prin precaritatea stării sale de sănătate. De asemenea, acest document – reflectă în ciuda realității actuale – colaborarea dintre cele două confesiuni, respectiv ortodoxă și greco catolică ca reprezentante comune a intereselor românilor. „...*Ca membrii ai acelei adunări istorică sunt și protopopii ambelor confesiuni române; și astfel dorința mea de român și de oficiu mă obligă a lua parte și eu la acea însemnată și Mare Adunare Națională, dar durere că motivul meu greu ce m-a cuprins acum de trei ani s-a agravat în așa măsură încât nu mai pot părăsi nici chilia, așa pe lângă regretul meu cel mai mare se-au necesitat a absentă de la Adunarea Națională convocată la Alba Iulia...*”⁹

Privind peste timp, românii și-au căutat modele, oameni deveniți eroi în conștiința mentalului colectiv și momente istorice hotărâtoare care au marcat evoluția lor ulterioară. În această ordine de idei, conștiinți de încărcătura momentului istoric de la 1918, acest popor în general și sălăjenii în particular au știut să-și omagieze personalitățile care au avut un aport substanțial în a duce la îndeplinire, într-o formă palpabilă ideea de unire, care a constituit de alt fel „o constantă, o permanență a conștiinței de sine, principala motivație a luptei poporului român de-a lungul istoriei lui.”¹⁰

Astfel, românii sălăjeni și-au cinstit în primul rând regele, pe Ferdinand I, așa cum reiese dintr-un document datat 1918, decembrie 24, păstrat în fondul parohiei greco catolice Buciumi, prin care i se atribuie atât acestuia din urmă cât și consoartei sale, Regina Maria unele dintre cele mai elocvente apelative, drept mulțumire pentru demersurile lor pro unioniste având drept finalitate crearea României Mari în fruntea căreia „stă gloriosul și înțeleptul rege Ferdinand I-iul și ființa de mari însușiri nobile Regina Maria.”¹¹

Continuarea înscrisului amintit argumentează această recunoștință, ca fiind rezultatul unor dorințe lăuntrice, independente de orice ingerință a unor factori mediatici induși, un sentiment simplu și profund manifestat de întreaga suflare românească din ținuturile românești, Așadar, documentul reclamă faptul că această građitudine „este o dorință obștească a noastră ca toate ținuturile

⁸ Idem, *Parohia ortodoxă Zimbor*, dos. 33, f. 5.

⁹ Idem, *Protopopiatul Ortodox Românași*, dos. 140, f. 2.

¹⁰ C. Gh. Marinescu, *Epopeea Marii Uniri*, Galați, 1993, p. V.

¹¹ D.J.A.N. Sălaj, *Parohia Greco-catolică Buciumi*, dos. 13, f. 1.

românești din Ardeal, Banat și Ungaria să se folosească de toate ocaziile pentru a manifesta însuflețirea lor față de înfăptuirea României Mari și dragostea lor pentru Marii Suverani ai Marii României.”¹²

De asemenea, în virtutea informațiilor furnizate de un alt document datat de această dată la 1919 mai 22, se pare că cei doi suverani au efectuat o vizită în Sălaj la Jibou, ocazie cu care prefectul județului Sălaj cere Protopopiatului greco catolic de Buciumi să-i mobilizeze pe toți românii „...atât intelectuali cât și poporul, bărbați și femei... să ia parte la primirea celor mai înțelepți oaspeți ai noștri...”¹³

Ca un simbol al continuității nealterate a tradițiilor românești pe aceste meleaguri, femeile participante aveau să poarte costum popular „Țărâncă română avea să vie în portul ei național căci și regina României Mari va fi în costum național.”¹⁴

Sălăjenii și-au manifestat considerația și au fost recunoscători și marilor oameni care s-au înălțat din rândurile lor cum este cazul lui Gheorghe Pop de Băsești pentru care „Șefii autorităților din Zalău întruniți la prefectura județului Sălaj au hotărât să înceapă o acțiune de strângere de fonduri necesare ridicării unei statui în Zalău marelui luptător național și fiu al Sălajului...președintele adunării Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie de la 1918.”¹⁵

Cu acest scop, se transmite și protopopului greco catolic al protopopiatului Cehu Băsești, o solicitare prin care i se cere să sensibilizeze populația din zona de jurisdicție a acestui protopopiat, pentru colectarea unor sume de bani destinate proiectului amintit anterior. În demersul lor autoritățile își manifestă convingerea că oamenii își vor aduce o minimă contribuție, conștienți fiind de „importanța acțiunii noastre...”¹⁶

Alte documente păstrate în fondurile parohiale surprind momente ulterioare evenimentului istoric de la 1918, în care românii sălăjeni sărbătoreau unirea Transilvaniei cu Patria Mamă dar și alipirea celorlalte teritorii românești cum ar fi Basarabia. Astfel, cu ocazia împlinirii a doi ani de la unirea Basarabiei cu România „smulsă de sub coroana lui Ștefan cel Mare al Moldovei”¹⁷ s-a cerut protopopiatului ortodox Românași să dispună „ca la toate școlile să se facă câte o serbare școlară, spunând învățătorii elevilor suferințele care au îndurat frații noștri... cum i-a despuiat de limbă, de școale și de totă libertatea. În duminică preoții noștri să țină cuvântări potrivită cu această zi mare și înalțătoare.”¹⁸

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem, f. 2.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Idem, Protopopiatul Greco-catolic Cehu Băsești, dos. 9, f 197.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Idem, Protopopiatul ortodox Românași, dos. 140, f. 3.

¹⁸ Ibidem.

De asemenea, este de remarcat un document din fondul Protopopiatului greco catolic Surduc, datat în anul 1925 noiembrie 17, difuzat de către episcopia Gherlei, din care reiese organizarea de serbări cu ocazia sărbătoririi Marii Uniri de la 1918 „*apropiindu-se ziua cea mare de la 1 decembrie, în care zi în anul 1918 neamul românesc din Ardeal, Banat și Maramureș în marea sa Adunare de la Alba Iulia într-un gând a proclamat unirea sa cu patria mamă într-un stat național care este România Mare, ca și în anii trecuți acum Mult onoratele Oficii Porotopopești vor dispune Onoratelor Oficii Parohiale-îndemnând ca această zi să se serbeze în chip cuviincios pretutindeni anume să se celebreze sfânta liturghie împreună cu Te deum și după puțință să se vorbească credincioșilor despre marea însemnătate a zilei...*”¹⁹

Hora Unirii era cântată în diferite ocazii alături de alte cântece patriotice ca *Deșteaptă-te Române*. Acest aspect, este scos în evidență de către un document păstrat în fondul parohiei greco catolice Șumal, care descrie un program cu ocazia sărbătorilor de iarnă în cadrul căreia avea să se organizeze o „...*Șezătoare... și să se cânte printre altele Marș Ostășesc..., Deșteaptă-te Române..., Hora Unirii...*”²⁰

Avem în față, iată, prin argumentația acestor înscrisuri imaginea unei societăți, cea sălăjeană, de la 1918 căreia providența i-a hărăzit șansa de a fi contemporană cu acest moment istoric covârșitor. Se conturau vremuri în care, românii aveau șansa de a-și determina și influența evoluția ulterioară având posibilitatea, așa cum spunea Rădulescu Motru în lucrarea sa *Românismul*, „*să-și afirme și credința în valoarea neamului românesc*”²¹ în integralitatea sa.

¹⁹ Idem, protopopiatul greco catolic Surduc, dos. 32, f. 3.

²⁰ Idem, Parohia greco-catolică Șumal, dos. 14, f. 7.

²¹ C. Rădulescu Motru, *op. cit.*, p. 152.